

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף כט

אמר רב גובהה של מנורה תשעה טפחים.

קושיא: איתיביה רב שימי בר חייא לרב: למדנו בכרייתא - אבן היתה לפני המנורה, ובה שלש מדרגות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות. ע"כ הברייתא. ואם גובה המנורה הוא רק תשעה טפחים מדוע צריך הכהן לעלות על אבן עם שלוש מדרגות?

תירוץ: א"ל שימי את? כי קאמינא משפת קנים ולמעלה: כלומר אמר רב לרב שימי, אתה הוא המקשה לי? כוונתי שמשפת קנים ולמעלה היתה גבוהה ט' טפחים, ומהארץ ועד לקנים היתה גבוהה ט' טפחים נוספים.

*

כתיב: נאמר בספר דברי הימים לגבי מנורת המקדש "וְהַפָּרֵחַ וְהַנְּרוֹת וְהַמְּלָקָחִים זָהָב הוּא מְכֻלּוֹת זָהָב". מאי "מיכלות זהב"? אמר רב אמי שהמנורה כילתה את כל 'הזהב הסגור' של שלמה המלך. 'זהב סגור' = זהב משובח מאוד, שבשעה שמוכרים אותו נסגרות כל החנויות שמוכרות זהב.

דא"ר יהודה אמר רב, עשר מנורות עשה שלמה לבית המקדש, ועבור כל אחת ואחת הביא אלף ככר זהב, והכניסוהו אלף פעמים לכור האש ששם מזקקים את הזהב, ולאחר הזיקוק נשאר מהכל רק ככר, ומככר זה עשו את המנורה.

קושיא: איני: והרי נאמר שם "וְכָל כְּלֵי מִשְׁקַה הַמִּזְבֵּחַ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכָל כְּלֵי בַיִת יַעֲרֵה לְכַבֵּן זָהָב סָגוֹר אֵין כֶּסֶף נֶחֱשָׁב בְּיָמָיו שְׁלֹמֹה לְמְאוּמָה", נמצא ששמה המלך היה עשיר, וא"כ איך אמרת שהמנורה כילתה את כל הזהב שלו?

תירוץ: זהב סגור קא אמרינן: המנורה כילתה רק את ה'זהב הסגור' ולא את שאר הזהב שלו.

קושיא: ומי חסר כולי האי? וכי הזהב נחסר כ"כ הרבה בכור האש, שאמרת שהכניסוהו אלף פעמים לכור האש ובסופו של דבר נשאר ככר, ונמצא שבכל פעם שהכניסוהו לכור נחסר ממנו ככר?

והתניא: והרי למדנו בכרייתא - ר' יוסי בר' יהודה אומר מעשה והיתה מנורת בית המקדש יתירה על של משה בדינר זהב קורדיקיני (= שם מטבע), והכניסוהו 80 פעמים לכור האש והעמידוהו על ככר. ע"כ הברייתא. נמצא שלאחר 80 פעם שהכניסוהו לכור נחסר ממנה רק דינר אחד מתוך ככר, ואיך אמרת שבכל פעם נחסר ממנה ככר שלם!?

תירוץ: כיון דקאי קאי: כיון שהזהב כבר נצרף בכור האש בימי שלמה ומאלף ככר נשאר ככר, לכן לאחר מכן נחסר ממנה רק דינר ב-80 פעם שהכניסוהו לכור האש.

*

שירדו מעשיה ממקום טהרה: מן השמיים הראו למשה מנורה, וכמוהו הוא עשה.

קושיא: אלא מעתה: א"כ וכי גם הפסוק "על השלֶחַן הטהֶר" הכוונה שירדו מעשיו ממקום טהור?

אלא "טהור" מכלל שהוא טמא: כלומר שהוא יכול לקבל טומאה. **הכא נמי טהורה מכלל שהיא טמאה:** שהמנורה יכולה לקבל טומאה. וא"כ קשה מניין לנו שהפסוק "על המנורה הטהורה" מלמדנו 'שירדו מעשיה ממקום טהרה'.

תירוץ: בשלמא התם כדריש לקיש: אמנם מובן מדוע כתוב "טהור" לגבי שולחן, כפי שאמר ריש לקיש - מה שנאמר "על השלֶחַן הטהֶר" ומשמע שהוא יכול לקבל טומאה, והרי זה לא יתכן! שהרי השולחן הוא 'כלי עץ העשוי לנחת' דהיינו כלי שאינו מיועד לטלטלו אלא עומד כל הזמן במקומו, וכל 'כלי עץ העשוי לנחת' אינו מקבל טומאה, וא"כ מדוע משמע מהפסוק שהוא יכול לקבל טומאה? אלא פסוק זה מלמד אותנו שמגביהים את השולחן לעולי רגלים ומראים להם את לחם הפנים ואומר להם ראו חיבתכם לפני הקב"ה, שכשהיו מסלקים אותו מהשולחן הוא היה עדיין חם כמו ביום שהניחו אותו שם (ועבדו מאז שמונה ימים!), וכיון שכך הרי הוא כלי שכן עשוי לטלטלו ולכן הוא מקבל טומאה. נמצא שנאמר בשולחן "טהור" מלמדנו שהוא לא 'כלי עץ העשוי לנחת', ומקבל טומאה.

אלא הכא "טהורה" מכלל שהיא טמאה?! פשיטא! כלי מתכות נינהו, וכלי מתכות מקבלין טומאה: אבל מדוע נאמר "טהורה" לגבי המנורה, והרי זהו דבר פשוט, שהרי המנורה עשויה ממתכת (= זהב הוא מין מתכת) וכלי מתכות מקבלין טומאה, אלא בהכרח שהפסוק אומר "טהורה" ללמדנו ש'שירדו מעשיה ממקום טהרה'.

תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר, ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים...

קושיא: אלא מעתה "והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית ברה", וכי כוונת הפסוק שמשכן של אש ירד מהשמיים?

תירוץ: הכא לגבי המשכן כתיב "כמשפטו" ומשמע שנאמרו למשה הלכות המשכן, התם לגבי ארון שולחן ומנורה כתיב "כתבניתם" ומשמע שהראו לו את תבניתם.

א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, המלאך גבריאל היה חגור במיין חגורה כדרך אומנים שרוצים לעשות מלאכה נאה וחוגרים את עצמם שבגדיהם לא יהיו נגררים, והראה לו למשה את מעשה המנורה, שנאמר "וזה מעשה המנורה".

תנא דבי רבי ישמעאל שלשה דברים היו קשים לו למשה, עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הן: 1. מנורה, 2. וראש חדש, כלומר שבשעת המולד הלבנה אינה נראית אלא ממש מעט ואינה ניכרת, 3. ושרצים, כלומר לא ידע להכיר איזה שרץ טמא ואיזה טהור. ולומדים זאת מכך שנאמר בהם "וזה" / "הזה" ומכאן שהקב"ה הראה לו באצבעו.

ויש אומרים אף הלכות שחיטה, כלומר לא ידע באיזה מקום בצוואר הבהמה השחיטה כשירה ובאיזה מקום פסול, שנאמר "וזה אשר תעשה על המזבח", ותחילת עשייה היא זביחה (= שחיטה), ונאמר "וזה" ומכאן שהקב"ה הראה לו באצבעו.

*

למדנו במשנה - שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד (= אות אחת) מעכבן:

קושיא: פשיטא! שאות אחת מעכבת, כי כתוב "וכתבתם" שתהיה כתיבה תמה ושלימה. תירוץ: אמר רב יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצה של יוד: שחיסר רק את הרגל הימנית של האות י'.

קושיא: והא נמי פשיטא: כי חסר לאות את עיקר צורתה, ואם כן אין כאן אות י'. תירוץ: אלא לכאיזך וכו': אלא המשנה באה ללמד דבר אחר שאמר רב יהודה אמר רב. כל אות שאין גויל' מוקף לה מארבע רוחותיה, כלומר שאין קלף חלק מסביב לה פסולה. וכגון שהאות דבוקה לאות אחרת. ואת זה באה המשנה לחדש, שאפילו אם לא חסר שום אות אלא שאות אחת דבוקה לחברתה ואין לה 'מוקף גויל', המזודה פסולה.

אמר אשיאן בר נדבך: אם יש נקב ב'תוכו' של אות ה', כלומר ברגל הפנימית התלויה של ה', האות כשרה. כי מספיק שישאר מהרגל התלויה כלשהו. אבל אם יש נקב ב'יריכו' של האות ה', כלומר ברגל הימנית, היא פסולה. וביארו רבי זירא ורבי יעקב, שאם יש נקב ברגל הימנית ונשאר מהרגל כשיעור 'אות קטנה' שהיא האות י', כשר. ורק אם לא נשאר כשיעור אות קטנה, פסול.

[זהו פירוש א' ברש"י. פירוש ב': 'תוכו של ה' הכוונה לחלל שבתוך האות ה', והחידוש בזה שאין דין 'מוקף גויל' בתוך האות ולכן כשרה. ולפי זה 'יריכו של ה' הכוונה בין לרגל הימנית ובין לשמאלית צריך שישאר אות קטנה].

אגרא חמוה דר' אבא: אגרא היה חמיו של רבי אבא, היה לו נקב בפרשיות התפילין ברגל של האות ה' במילה "הָעֵם" (בפסוק "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִמִּצְרָיִם"). הוא הלך לשאול את החתן שלו רבי אבא מה הדין? והוא ענה לו כנ"ל.

ראמי בר תמרי: היה לו נקב בפרשיות התפילין, באות ו' של המילה "וַיְהִרְג" ה' כָּל בְּכוֹרֵי", וכתוצאה מכך האות ו' נעשתה קצרה ונהייתה דומה לאות י'. הוא בא לשאול את רבי זירא, והוא הורה לו לקחת תינוק שהוא 'לא חכם ולא טיפש' ולראות אם הוא קורא "וַיְהִרְג" או "וַיְהִרְג". הסיבה שצריך לקחת דוקא תינוק כזה, כי אם הוא יהיה חכם הוא יבין שלא יתכן לקרוא את האות ו' כאות י' כי אז זה יישמע "וַיְהִרְג" ה' חס ושלום, ובהכרח שצריך לקרוא "וַיְהִרְג" ה'. ואם הוא יהיה טיפש, הוא לא יוכל להכיר אות שהיא לא מושלמת.

*

אמר רב יהודה אמר רב ... כתרים לאותיות: התגים שיש מעל האותיות בספר תורה, כגון אותיות **שלטנא זין**.

אמר לפניו: אמר משה לקב"ה אחרי שכתבת את התורה, מי מעכב על ידך שאתה צריך להוסיף תגים לאותיות? אמר לו הקב"ה יש אדם אחד שיולד בעוד הרבה דורות והוא רבי עקיבא, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ של האותיות ערימות של הלכות. ביקש משה מהקב"ה שיראה לו אותו. הקב"ה הראה לו את בית המדרש של רבי עקיבא. הלך משה וישב בסוף שמונה שורות של התלמידים ולא הבין מה הם אומרים, וחלשה דעתו של משה. עד שרבי עקיבא אמר דבר אחד ותלמידיו שאלו אותו מניין לך? אמר להם רבי עקיבא שזו הלכה למשה מסיני. ואז נתיישבה דעתו של משה.

[משה רבינו קיבל את כל התורה, וקיבל את הכללים איך לדרוש אותה, שהם יג' מידות שהתורה נדרשת בהן. ומתוך המידות הללו הוציאו החכמים שבכל דור ודור דינים חדשים מהתורה. את הדינים הללו משה לא הכיר, למרות שהם היו ב'כח' התורה שהוא קיבל. ולכן כששמע משה שאת הדינים הללו הם הוציאו מתוך הכללים שהוא מסר, נתיישבה דעתו. (ספר העיקרים, מהר"ץ חיות).]

חזר ובא לפני הקב"ה: חזר משה ושאל את הקב"ה אם יש לך אדם כזה מדוע אתה נותן תורה על ידי? אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני. אמר משה לקב"ה, הראית לי את תורתך, תראה לי את שכרו. והקב"ה הראה לו ששוקלים את בשרו של רבי עקיבא 'במקולין' (= במשקל) שבו מוכרים בשר. כי לאחר שהרגו אותו במיתה משונה שסרקו את בשר במסרקות של ברזל, המשיכו וביזו אותו בשקילת בשרו. שאל משה את הקב"ה זו תורה וזו שכרה? אמר לו הקב"ה 'שתוק, כך עלה במחשבה לפני!' [ביאור הדברים, שיש במחשבתו של הקב"ה עומק שבן אנוש לא יכול להבין (ר' צדוק)].

*

אמר רבא שבעה אותיות צריכות שלשה זיונין, ואלו הן, שעטנ"ז ג"ץ: באותיות אלו צריך לעשות שלוש תגין על הראש השמאלי של כל אות, בין באות כפופה ובין באות פשוטה. כגון ב-בֿ וב-בֿ.

אמר רבא אשי: ראיתי את הסופרים המדקדקים של בית מדרשו של רב, שהיו עושים 'חוטרי' לאות ח', דהיינו מקל בקצה השמאלי של האות (רש"י). ויש מפרשים שהיו עושים חטורת דהיינו משולש כמו חטורת של גמל (ר"ת). (והאשכנזים נוהגים לעשות את שני הפירושים זז).

וכן הסופרים הללו היו תולים את הרגל הפנימית של האות ה' באויר. (כלומר הם לא הסתפקו ברווח של כחוט השערה בין הרגל לגג, אלא עשו רווח ניכר כמו שאנו עושים היום (ב"ח)).

הסיבה שהם 'חטרי' לגג של האות ח', כדי לרמז על הקב"ה שהוא חי שוכן ברומו של עולם. והסיבה שהם תלו את הרגל של האות ה', תתבאר על פי השאלה ששאל רבי יהודה הנשיא את רבי אמי.

מאי דכתיב בטחו בה' וכו' אמר ליה כל התולה בטחונו וכו': כלומר בגלל שהם בטחו בה', הם זכו שה' יהיה מחסה להם בשני העולמות.

אמר ליה אנא הכי קא קשיא לי: אמר לו רבי יהודה הנשיא - התכוונתי לשאל שאלה אחרת. הרי "ה' -ה' זה שם ה'", ומדוע כתוב "ב'יה ה' צור עולמים" ולא כתוב "יה ה' צור עולמים" בלי האות ב'?

ענה לו רבי אמי - כמו שדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי, שהקב"ה יצר את שני העולמות בשתי האותיות הללו. ומהפסוק הזה עדיין איננו יודעים באיזה אות הוא ברא את העולם הזה, ובאיזו אות את העולם הבא. אבל מהפסוק "אלה תולדות השמים והארץ **בהבראם**" אנו דורשים אל תקרא 'בהבראם' אלא 'ב-ה' בראם' כלומר באות ה' ברא את העולם הזה. וממילא אנו יודעים שאת העולם הבא הוא ברא באות י'.

ומפני מה נברא העולם הזה ב-ה'?? מפני שזומה ל'אכסדרה' שיש לה שלוש קירות ופתוחה מצד אחד, כדי שכל הרוצה לצאת לתרבות רעה יוכל לצאת. ומאי טעמא

תלויה הרגל של ה-ה? שאם הוא יחזור בתשובה יכניסו אותו דרך החור למעלה שבין הרגל לגג .

וליעייל בהך? לא מסתייעא מילתא: אך מדוע הוא לא יכול להכנס בפתח למטה שממנו יצא כשבחר ברע? התשובה - הוא לא יצליח. כי החוזר בתשובה צריך סיוע ועזרה להינצל מהיצר הרע, ולכן עוזרים לו ומעלים אותו לפתח הצר למעלה. וכמו שביאר ריש לקיש את הפסוק "אם ללצים הוא יליץ, ולענוים יתן חן" שמכאן לומדים 'בא לטהר מסייעין אותו, בא לטמא פותחין לו'. כי אם הוא רוצה לעשות ליצנות, הוא יליץ בעצמו, ולא יעזרו לו אלא רק יפתחו לו את הפתח ולא ימנעו ממנו. אבל לענוים שבחרים בטוב, נותנים חן ועוזרים להם.

ומ"ט אית ליה תאגא? מדוע יש לאות ה' תג למעלה? התשובה - אמר הקב"ה אם הרשע חוזר בתשובה אני קושר לו כתר!

מפני מה נברא העולם הבא ב-י' מפני שצדיקים שבו מועטים וכו'. כמו ה-י' הקטנה. ומפני מה כפוף ראשו של ה-י' מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה, כי בעולם הבא כל אחד מתבייש מהכבוד שזכה לו חברו, אם יכל להשיג יותר ולא עמל מספיק כמו חברו ולכן לא זכה כמותו.

*

אמר רב יוסף הני תרתי מילי: יש שני דברים שרב אמר בהלכות ספר תורה, ויש קושיא מברייתא על דבריו.

חדא הא דאמר רב: הדבר הראשון, ספר תורה שיש בו שתי טעויות בכל דף ודף, יתקן אותו. אבל אם יש שלש בכל דף לא מתקנים אותו וצריך לגנוז אותו.

ותניא תיובתיה: אך כתוב בכריתא שאם יש שלש טעויות בכל דף יתקן, ואם יש ארבע יגנז.

תנא, אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כולו: כתוב בכריתא שאם יש דף אחד בספר בלי טעויות הוא מציל את כל הספר ואז אפשר לתקן את כל הטעויות, למרות שיש בשאר הדפים ארבע טעויות.

א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב: וכל זה בתנאי שרוב הספר כתוב כראוי.

א"ל אביי לרב יוסף: אם יש באותו הדף שאנחנו רוצים להכשיר איתו את כל הספר, רק שלוש טעויות (ולא ארבע), האם ניתן לתקן אותם, ובכך לעשות את הדף בלי טעויות ואז להציל את כל הספר?

אמר לו הואיל ושלוש טעויות בכל דף בספר ניתן לתקן, אם כן את השלוש טעויות בדף הזה מותר לתקן, ואחר כך ממילא כל הספר ניצל.

והני מילי חסירות: וכל הבעיה זה רק בטעויות של 'חסרות' דהיינו שחסר אות במילה, שאז צריך להוסיף את האות מעל המילה בין השורות. וכשיש ארבע מקומות כאלו בדף, הספר נראה כמו 'מנומר'. אבל אם יש טעויות של 'יתירות' דהיינו שיש אות מיותרת במילה, אין הגבלה למספר הטעויות, כי מוחקים את האות ומאריכים את האותיות הצמודות לה (כדי למלאות את הרווח).

שאלה: חסירות מאי טעמא לא? אמר רב כהנא משום דמיחזי כמנומר: כפי שביארנו.

אגרא חמוה דרבי אבא: היו ליה טעויות של 'יתירות' בספר תורה שלו, הוא בא לשאול את רבי אבא חתנו, והוא ענה לו כנ"ל.